

on saatava ehdottomasti myös venäjäksi. Venäjänkielinen laitos onkin odotettavissa jo lähitulevaisuudessa, sillä venäläiskustanta-

mo NLO on jo hankkinut teoksen käännösoikeudet.

Anni Lappela

Piiritetyn pitkä piina

Lena Muhina: *Piirityspäiväkirja*. Suom. Pauli Tapiro. Helsinki: Bazar, 2014. 291 s. ISBN 9789522790958.

”Äiti kuoli eilen aamulla.
Nyt olen yksin.”

Lena Muhinan raadollisen karu päiväkirjamerkintä helmikuulta 1942 pysäyttää lukijan, jolle juuri edellisillä riveillä on vakuuteltu, että äiti haluaa elää, äiti tulee elämään.

Ihmiskunnan historia on täynnä sotaa, julmuuksia, hulluutta ja väkivaltaista kuolemaa, mutta harva teko nousee mielipuolisuudessaan Saksan ja Suomen armeijoiden syyskuusta 1941 tammikuuhun 1944 toimeenpaneman Leningradin piirityksen tasolle. Arviolta ainakin miljoonan ihmisen nälkäkuolemaan johtaneista tapahtumista on kullunut jo kokonainen ihmisikä. Venäjällä Leningradin piirityksestä on jo kauan rakennettu sankarimyyttiä. Jonkin verran siitä on kerrottu suomen kielelläkin, mutta piirityksen päättymisen 70-vuotispäivänä julkaistu Lena Muhinan *Piirityspäiväkirja* on ensimmäinen suomeksi julkaistu teinitytön näkemys Leningradin kauhujen talvesta 1941–1942.

Tavallisen koulutytön näkökulma tapahtumiin on erilainen kuin vaikkapa kirjallisuuden tutkija Lidia Ginzburgin, jonka piirityksajan merkinnät julkaistiin suomeksi muutama vuosi sitten. Koulupojan piiritykskokemuksesta on saatu suomeksi lukea Ales Adamovitšin ja Daniil Graninin toimittamassa teoksessa *Leningradin piiritys – kohtaloita*

saarretussa kaupungissa, jossa julkaistiin vajaan vuoden Lena Muhinaa nuoremman Jura Rjabinkin päiväkirjat.

Piirityspäiväkirja alkaa toukuusta 1941, jolloin 16-vuotiaan Muhinan elämä pyörii koulun päättökokeiden tuomien paineiden ja yksipuolisen rakkauden aiheuttaman tunnekuohun ympärillä. Rahattoman perheen elämä on yksinkertaista. ”Ei meillä sentään ole nälkä, mutta se on laiha lohtu”, Lena kuvaa. Täydellisen neuvostokansalaisen vaatimuksia täyttämään pyrkivän tytön elämä muuttuu kesällä tyystin Saksan hyökätessä Neuvostoliittoon. Leningradin epätoivoiset puolustustoimet käynnistetään, ja kesätöistä haaveillut Lena joutuu kovin erilaisiin töihin kuin oli kuvitellut. Elokuussa hän käy ennustajalla, joka herättää toiveita: ”Edessäsi on onnellinen tie. Sillä tiellä kohtaat suurenmoisen riemun.”

Kesän päiväkirjamerkinnoista välittyy neuvostopropaganda, jonka kirjoittaja näyttäisi nielevän sellaisenaan. ”Ylivoima on meidän puolellamme. Saksalaiset sotilaat taistelevat humalassa”, julistaa radio samalla kun valmistautumaton ja surkeasti järjestynyt puna-armeija kärsii valtavia tappioita. Muhina tuntuu olevan tietoinen myös siitä, että ”jos saavutamme edes pienenkin voiton, siitä kyllä varmasti ilmoitetaan”. Tällaisia ilmoituksia ei vain kuulu, ja ajan oloon Muhinankin vankka usko isänmaahan ja Stalinin hoivaan horjuu. Tiukan painan tullen hän rukoilee Jumalaa apuun. Syksyn mittaan arjen alkaa täyttää henkilökohtainen eloon-

jäämistaistelu. Muhina kirjoittaa toistuvasti kiitollisuudestaan siitä, että on yhä hengissä. Huoli läheisten selviytymisestä on jatkuvasti läsnä: ”Talvi lähenee. Millainen siitä tulee? Mitä kaikkea joudummekaan kehtämään?”

Syksyn 1941 ilmahyökkäyksistä moni piiritetty on ollut on kertonut, miten ne toistuvasti saksalaisen täsmällisesti aina samaan kellonaikaan. Muhinakin mainitsee, että syyskuun alussa ehdittiin jo tottua siihen, että hälytys tulee aina kello yhdentoista aikaan. Päällimmäiseksi hänen ilmahyökkäyskuvauksistaan jää kuitenkin niiden satunnaisuus: Jonain päivänä niitä on vain kaksi, toisena yksitoista. Joskus ne tulevat täysin yllättävään aikaan aamuyöstä, toisinaan taas pommisuojoissa menee koko yö.

Paljon on kirjoitettu siitä, miten äärimmäisissä oloissa nälän ja pakkasen keskellä talvella 1941–1942 sinnitelleet Leningradin asukkaat vähitellen menettivät ihmisyytensä. Esimerkiksi Jura Rjabinkin kertoo päiväkirjalleen avoimesti itsemurha-aikeistaan sekä ruuan varastamisesta perheeltään. Lena Muhina ei ainakaan päiväkirjalleen uskodu törmänneensä ryöstelyyn tai ihmissyöntiin (tai sitten ne kohdat on poistettu), mutta yllättää kyllä itsensäkin pimittämästä ylimääräisen hyytelöannoksen heikolta äidiltään ja toivomasta asuintoverinsa Aka-vanhuksen kuolemaa. ”Sydämeni on kuin kiveä”, hän toteaa ymmärrettyään, että vain ennen niin rakkaan Akan kuolema voisi pelastaa äidin. Lopulta pitkä nälkätalvi on niin Akalle kuin äidillekin liikaa. Äidin kuolema koituu Lenan itsensä pelastukseksi. Hän selviää ja elää vielä puoli vuosisataa, mutta vaikenee piirityksen kauhuista loppuiäkseen. Vasta nyt valtion Poliittisten ja historiallisten dokumenttien keskusarkistosta Pietarista löydetty päiväkirjat tuovat Lena Muhinan kokemukset julkisuuteen.

Piirityspäiväkirjaa on mahdoton olla vertaamatta Anne Frankin *Nuoren tytön päiväkirjaan*, joka ajallisesti alkaa siitä mihin *Piirityspäiväkirja* päättyy, alkukesästä 1942. Tytöt elivät eri puolilla Eurooppaa saman sodan vankeina. Kun Lena Muhinan vankila oli yksi kaupunki, Anne Frank joutui viettämään vuosia poistumatta asunnostaan. Muhina joutui kokemaan vilua ja nälkää, joilta Frank pääosin säästy. ”Nälän voi vielä kestää, mutta kylmä ja nälkä yhdessä ovat sietämättömiä”, Muhina tiivistää. Mieliälähyisen talven aikana vaihtelee laidasta laitaan. Yhtenä päivänä Muhina kirjoittaa: ”totta puhuen olen juuri nyt täysin onnellinen”, toisena: ”mitään muuta ei ole enää tehtävissä kuin panna maate ja kuolla”. Kuitenkin Anne Frank oli työistä se, joka ei selvinnyt sodasta. Henkilökohtaisemmalla tasolla Muhinan erottaa Frankista se, että hän ei kirjoita minkäänlaisesta katkeruudesta äitiään kohtaan. Lukijalle jää myös sellainen kuva, että Muhinalle päiväkirjalle uskoutuminen ei ole ollut aivan yhtä paljon keino ylläpitää mielenrveyttä kuin Frankille. Pikemminkin hän on halunnut vain dokumentoida sen, mitä piiritetyn pään sisällä tapahtui ja millaista oli hänen arkensa.

Sekä Lena Muhina että Anne Frank ovat hyvin taitavia kirjoittajia, joskin Muhinan kerronnan taso on ailahtelevampi. Parhaimmillaan hän on ihmislunteen ja neuvostoarjen pohdiskelun sekä neuvostelu- ja matkailuhaaveiden äärelle ajautuessaan. Lukijan kärsivällisyyttä koetellaan erityisesti kirjan loppupuolella, kun kevään tulleen Muhinan kirjoitustarmo yhä jatkuvasta ja jopa pahenevasta aliravitsemustilasta huolimatta kasvaa. Hän ymmärtää päiväkirjansa historiallisen merkityksen ja alkaa kirjoittaa enemmän aikalaisdokumenttia kuin päiväkirjaa.

Viimeisten viikkojen aikana päiväkirjan kirjoittaja sortuu

turhankin yksityiskohtaiseen kuvaukseen ja etäännyty lukijasta siirtymällä kertomaan itsestään kolmannessa persoonassa. Tämä toki lisää tekstin merkitystä historiallisena aikalaiskuvauksena, mutta kaunokirjallisenä tekstinä talven tuskien lakoninen kerronta on vaikuttavampaa. Toisaalta se myös heijastelee Muhinan yhä kasvavaa yksinjäämisen aiheuttamaa epätoivoa. Viimeiset viikot ennen pakoa tuntuvat olleen hänelle kaikkein piinallisimmat, kun pelastus näyttää olevan jo lähellä, mutta kuitenkin lykääntyy yhä kauemmas: ”aivoni eivät reagoi enää mihinkään, ja elän kuin puoliunessa”. Hänen päättäväisyytensä ei kuitenkaan vaikeimmallakaan hetkellä tunnu katoavan täysin. Tosin eri luokalle ja siten lopulliseen eroon yksipuolisen rakkauden kohteesta, Vovasta, joutuminen tuntuu olevan erityisen kova pala tytölle, joka jo muutenkin on menettämässä kaiken.

Jo kuolleen henkilön henkilökohtaisia päiväkirjoja julkaistessa nousee aina eettinen kysymys siitä, onko se oikein. Lena Muhina pyytää päiväkirjaltaan suoraan: ”säilytä minun murheellinen tarinani sivuillasi ja kerro siitä sitten kaikille sukulaisilleni, kun se on tarpeen, jotta he saisivat tietää kaiken”. Hän jopa kirjoittaa päiväkirjaan sukulaisensa osoitteen, jonne se tulisi lähettää hänen kuoltuaan. Ilmeisesti päiväkirja kuitenkin jäi Leningradiin Lenan paettua kaupungista. Luonnollisesti Muhina ei voi aavistaakaan, että hänen tekstillään voisi olla maan- ja jopa maailmanlaajuinen yleisö. Tämän merkinnän pohjalta on uskottavaa ajatella, että hän olisi voinut olla suostuvainen päiväkirjojen julkaisemiseen. Joka tapauksessa *Piirityspäiväkirjan* julkaiseminen on yhteiskunnallisesti merkittävä teko.

”Leningradilaisten on syötävä leipää.” Kuten Lidia Ginzburgin myös Lena Muhinan kerronnan

keskiössä on leipä. Pahimman kärsimyksen keskellä tuntuu harras päivittäisen leipäannoksen koon pohtiminen syrjäyttävän kaiken muun riutuvien leningradilaisten mielistä. Muhinakin päivittelee pikkumaisuuttaan: ”kirjoitan pelkästään ruoasta, vaikka onhan ruoan lisäksi olemassa lukemattomia muitakin asioita”. Vaikka Laatokan kautta kulkevan ns. elämän tien kautta kaupunki saa edes vähän leipää, joutuu piirityspäiväkirjailijakin lopulta voimiensa yhä heikettessä toteamaan: ”Eikö ihminen voikaan elää pelkällä leivällä. Outoa.” Kun leipä ei riittänyt, keksivät leningradilaiset erittäin luovia ravinnonlähteitä. Tokkopa piirittäjät osavistavaa, että kaupunkilaiset keksisivät syödä puusepäniimaa, joka sekini osaltaan pelasti Lena Muhinan.

Pauli Tapion suomennos toimii. Muhinan kerronnan monet piirteet välittyvät hyvin. Välillä tarina etenee töksähtelevästi päivän tapahtumia luetellen, välillä kielenkäyttö nousee korkealle tasolle. Ailahtelevan kerronnan lisäksi kääntämistyön vaikeustasoa nostavat päiväkirjan sisältämät runonpätkät ja arvoitukset.

Sen sijaan kustannustoimitajan päätös merkitä vähän väliä tekstissä vilisevät gramman tunnukset kiinni lukuun ilman välilyöntiä ärsyttävät täsmälliseen suomen kirjakielen käyttöön tottunutta lukijaa. Ihmetystä herättää myös loppusanojen ja loppukommenttien välinen ristiriita Lenan biologisen äidin ja ottoäidin välisestä sukulaissuhteesta. Loppusanojen (s. 282) mukaan ottoäiti oli biologisen äidin sisko Jelena Vladimirovna Bernatskaja, mutta loppukommenteissa (s. 289) puhutaan biologisen äidin serkusta Jelena Nikolajevna Bernatskajasta. Suomalaiselle lukijalle selvennyksiksi tarkoitettujen loppukommenttien ovat joka tapauksessa hyvät ja tarpeelliset lisä teokseen. Niiden hyöty olisi

vielä suurempi, jos leipätekestissä olisi niihin viittaukset.

Esipuheeksi lisätty Markku Kangaspuron kaunistelematoman suorasanaisten, mutta kiihottoman puolueeton historiakatsaus on erinomainen ja tarpeellinen lisä päiväkirjalle, jonka historiallinen tausta ei monellekaan lukijalle liene täysin tuttu. Tosin sen numeroita vilisevään loppulukuun on lipsahtanut outo virhe (s. 16), kun sodassa kaatuneiden saksalaisten sotilaiden lukumäärän perässä on prosenttiluku 5,3, jolle en ole keksinyt mitään merkitystä.

Piirityspäiväkirja on äärimmäisen kokemuksen kiehtova ja eheä kuvaus. Se kertoo, miten

tavallinen neuvostoliittolainen koulutytty joutui yhtäkkiä sodan jalkoihin, nälkiintyi ja menetti läheisensä, mutta ei koskaan menettänyt toivoaan. Se viestii myös lähiyhteisön merkityksestä yhteiskunnan romahdettua. Lenan pahin pelko on yksin jääminen, mutta onnekseen hän löytää ihmisiä ympärilleen. On lohdullista tietää, että hän pelastui. Miten vaikeaa piirityksen keskellä oli elää, sitä emme pysty kuvittelemaan. Lena Muhinan suorasanaisten merkintä tammikuulta 1942 antaa kuitenkin osviittaa:

”Olemme kaikki niin väsyneitä ja lopen uupuneita, että suoraan oksettaa olla elossa.”

Mika Perkiömäki

Tulenkantajan katse Neuvostoliittoon

Ville Laamanen: *Suuri levottomuus. Olavi Paavolaisen kulttuurinen katse ja matkat 1936–1939*. Turku: K&h, 2014. 346 s. ISBN 9789512956326.

Kirjailija Olavi Paavolainen (1903–1964) on osoittautunut ehtymättömäksi tutkimuskohteeksi, joka jaksaa kiinnostaa vielä kahden hänestä laaditun elämäkerran ja lukuisien muiden monografioiden jälkeenkin. Näin siitä huolimatta, että hänen kirjallinen tuotantonsa jäi varsin suppeaksi. Paavolaisen pääteokset syntyivät kolmessa jaksossa. Ensimmäisessä vaiheessa 1920-luvulta 1930-luvun alkuun hän tuli tunnetuksi tulenkantajien keulakuvana ja modernien kulttuurivirtausten tienraivaajana. Tämän kellokasvaiheen tunnetuin teos on esseekokoelma *Nykyaikaa etsimässä* (1929). 1930-luvun loppupuolen niin kutsutussa Pako pimeyteen-trilogiassa Paavolainen esiintyi maailmanmatkaajana ja totalitarismin noususta kiinnostuneena kulttuurikriittikkona. Viimeisen vaiheen muodostaa sotapäiväkirja

Synkkä yksinpuhelu (1946), tuo aina vain koskettava dokumentti älymystön ja taiteilijoiden jatkosodasta. Paavolaisen viimeiset kaksikymmentä elinvuotta työ Radioteatterin johtajana ja paheneva alkoholismi saivat hänet vaikenemaan kirjailijana.

Poliittisen historian alaan kuuluvassa väitöskirjassaan *Suuri levottomuus* Ville Laamanen ottaa käsittelyyn näistä jaksoista keskimmäisen, 1930-luvun matkailija ja kulttuurikriitikko Paavolaisen. Laamasen väitöskirjan voi siis katsoa täydentävän aukkoa Ritva Hapulin 1920-luvun ja Hannu Riikosen sota-ajan Paavolaista käsittelevien tutkimusten välissä. Paavolainen teki vuosina 1936–1939 matkat natsi-Saksaan, Etelä-Amerikkaan ja Neuvostoliittoon. Ensimmäisen matkan pohjalta syntyi hänen eniten huomiota herättänyt ja kenties edelleen luetuin teoksensa *Kolmannen valtakunnan vieraana* (1936). Etelä-Amerikan matkasta puolestaan kertoo *Lähtö ja loitsu* (1937), Paavolaisen puhtain matkakirja ja monen mielestä hänen kirjallisesti

loisteliain saavutuksensa. Sen jatko-osa *Risti ja hakaristi* (1938) hyödynsi sekä Saksan että Etelä-Amerikan matkojen vaikutelmia ja pyrki kokonaisanalyysiin totalitaaristen yhteiskuntien noususta ja niiden synnyttämästä uudesta elämänmuodosta. Vuoden 1939 Neuvostoliiton matkasta Paavolainen ei ehtinyt kirjoittaa kirjaa, sillä paluumatkalla syttyi maailmansota, eikä kirjalle sotaa käyvässä Suomessa enää ollut kysyntää. Tarvetta sille kyllä olisi ollut, kuten kirjailija *Synkässä yksinpuhelussa* useaan otteeseen katkerasti toteaa. Paavolaisella oli siis omakohtaisia kokemuksia sekä natsi-Saksasta että Neuvostoliitosta. Lisäksi hän oli poliittisesti sitoutumaton ja osasi sekä saksaa että venäjää. Neuvostoliitto-kuvauksella täydentyessään hänen teossarjastaan olisi tullut kansainvälisestikin ainutlaatuinen. Huomattava se on toteutuneenakin.

Laamasen tutkimuksen ensimmäiset kolme lukua täyttää Pako pimeyteen-trilogian temaattinen analyysi. Saksan matka 1936 järjestyi pitkälti sattuman kautta, mutta se osoittautui käännekohtaksi Paavolaisen kirjailijajänuralla. Nürnbergin puoluekokous, jonka kuvaus on *Kolmannen valtakunnan vieraana*-teoksen kuuluisinta antia, nousee Laamasen tulkinnaassa avainkokemukseksi. Se sävytti koko tulevaa teossarjaa ja Paavolaisen kulttuurikriittikiä yleensä. Puoluekokouksessa nähty ”sininen temppele”, valonheittimillä toteutettu spektakkel, huumasi Paavolaisen ja ohjasi hänet ajattelemaan fasismia ”uuspakanallisena” ideologiana, uutena uskontona, jonka ristiriita kristillisen kulttuurin kanssa näyttäytyi hänelle päivän selvänä ja sovittamattomana.

Matti Kurjensaari määritteli elämäkerrassa *Loistava Olavi Paavolainen* (1975) Paavolaisen metodin osallistumisen ja tarkkailun harkitukseksi yhdistelmäksi: